

історичного розвитку, яка здійснюється на основі певних принципів і засад та спрямована на забезпечення оптимального функціонування і розвитку соціального буття, зокрема соціальних відносин, умов для їх самовідтворення і самоздатності, всебічної саморегуляції соціального потенціалу особистості, соціальної безпеки людини, її соціального захисту¹.

Пенсійне забезпечення слід вважати одним з основних напрямків соціальної політики будь-якої держави. Вважаємо, що сьогодні в Україні необхідно, передусім, реалізувати наступні заходи у межах цього напрямку соціальної політики: забезпечити справедливе нарахування пенсій, здійснити заходи з підвищення пенсій до реального прожиткового мінімуму, запровадити накопичувальну систему пенсійного страхування і державні гарантії збереження коштів та отримання пенсій у цій системі, посилити контроль за використанням коштів Пенсійним фондом та відповідальність за правопорушення у цій сфері.

УДК 349.3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Клименко А. Л.,

*аспірантка Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

Після проголошення незалежності України розпочато створення національної системи соціального забезпечення населення. Воно завжди залишалось і залишається в центрі уваги будь-якого суспільства, яке побудовано на демократичних засадах. Соціальне забезпечення є системою суспільних відносин із задоволення першочергових і найнеобхідніших потреб тих громадян та їх сімей, які з об'єктивних, визнаних суспільством (державою) поважних причин опинились у складній (здебільшого негативній) життєвій ситуації, шляхом надання їм матеріального забезпечення чи допо-

¹ Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. – К. : УАДУ, 1997. – С. 6.

моги, різних видів соціального обслуговування за рахунок суспільних, державних чи недержавних коштів соціального призначення.

Відповідно до Конституції України 1996 р. права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21). До основних прав людини Конституція України відносить і право на соціальне забезпечення, зміст якого розкривається в багатьох статтях. Так, ст. 46 гарантує кожному соціальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом; ст. 48 встановлює право на достатній життєвий рівень; ст. 49 декларує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; ст. 50 закріплює право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; ст. 51 проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Закладаються основи правової і нормативної бази соціального забезпечення населення, вироблено механізми, які, виходячи з реальних можливостей економіки, забезпечують дотримання державних гарантій щодо: 1) реалізації прав громадян на працю і на допомогу по безробіттю; 2) оплати праці та мінімального розміру заробітної плати; 3) підтримання життєвого рівня населення шляхом перегляду мінімальних розмірів основних соціальних гарантій в умовах зростання цін на споживчі товари і послуги; 4) надання державної допомоги, пільг та інших видів соціальної підтримки малозабезпеченим громадянам і сім'ям, які виховують дітей; 5) матеріального забезпечення у разі досягнення пенсійного віку, тимчасової чи постійної втрати працездатності, втрати годувальника тощо.

Реалізація та фінансування заходів діючої системи соціального забезпечення населення спираються, переважно, на державне управління і забезпечення. Це справляє враження їх безплатності, породжує утриманські настрої та вимоги збільшення видатків з бюджету на соціальні виплати.

За останні роки питома вага виплат на соціальні потреби у валовому національному продукті підвищилась майже вдвічі, що стало однією з причин незбалансованості державного бюджету, посилення інфляційних процесів.

Поглиблення економічної реформи, насамперед, рівноправне існування різних форм власності, свобода підприємництва, вільний вибір виду зайнятості, лібералізація цін, регулювання оплати праці через тарифні угоди створюють принципово нову соціально-

економічну ситуацію і зумовлюють необхідність вироблення адекватного механізму соціального забезпечення населення.

В Україні система організаційно-правових форм соціального забезпечення включає: соціальне страхування працівників, яке поділяється на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і недержавне соціальне страхування, асигнування за рахунок бюджетів різних рівнів та інші форми соціального забезпечення. При цьому перші дві організаційно-правові форми у нашій державі вже існують, але поки що перебувають на стадії реформування, третя ж – ще тільки зароджується.

Найпоширенішою в Україні організаційно-правовою формою соціального забезпечення є соціальне страхування. У більшості країн світу основним видом такого забезпечення є загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Правовою основою здійснення соціального страхування є, передусім, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. (далі – Основи), згідно з якими загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Також слід виділити види соціального страхування, які закріплені в частині 1 статті 4 Основ, відповідно до якої «залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України».

Недержавне страхування є формою (способом) участі роботодавців та громадян у справі захисту особистих інтересів і створення у такий спосіб умов для забезпечення соціальної та політичної стабільності в суспільстві.

В Україні сьогодні воно представлене пенсійним страхуванням, індивідуальним (особистим) добровільним медичним страхуванням та страхуванням від нещасних випадків. Цей вид соціального страхування в Україні тільки починає запроваджуватися. При цьому реально можна лише говорити про недержавне пенсійне страхування, яке дістало своє законодавче регулювання.

Важливою організаційно-правовою формою соціального забезпечення в Україні є його асигнування з бюджетів різних рівнів. Ця форма передбачає матеріальне забезпечення громадян державними пенсіями, допомогами, а також утримання і забезпечення людей похилого віку і непрацездатних осіб за рахунок коштів Державного і місцевого бюджетів.

У деяких випадках в Україні застосовується змішане фінансування видів соціального забезпечення, що поєднує обидві організаційно-правові форми соціального забезпечення: загальнообов'язкове державне соціальне страхування та асигнування з бюджету. Наразі відсутній єдиний законодавчо визначений спосіб акумуляції коштів для фінансування окремих видів соціального забезпечення, що надаються певним категоріям громадян.

У сучасних умовах набувають розвитку також локальні форми соціального забезпечення за рахунок коштів самих роботодавців. Умови такого соціального забезпечення визначаються в колективних або трудових договорах.

Різноманітність організаційно-правових форм соціального забезпечення дозволяє охопити широке коло громадян, використовуючи при цьому для захисту їхніх інтересів різні джерела фінансування цих заходів. Значення організаційно-правових форм соціального забезпечення полягає в тому, що вони дозволяють державі й суспільству найбільш раціонально розподіляти через систему соціального забезпечення сукупний валовий продукт, поклавши в основу такого розподілу принципи соціальної справедливості.